

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Jana Roosimägi
PÕHIKOOI ÕPILASTE OOTUSED ÕPETAJALE
(KOLME ÜLDHARIDUSKOOI 5. JA 8. KLASSIDE ÕPILASTE NÄITEL)
magistritöö

Juhendaja: Liina Lepp

Läbiv pealkiri: Õpilaste ootused õpetajale

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Liina Lepp (MSc)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Hasso Kukemelk (knd)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2012

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Õpetaja kompetentsus	4
1.1. Õpetaja roll ja ülesanded	4
1.2. Õpetajale vajalikud ainealased teadmised, didaktilised oskused ja isikuomadused	5
1.3. Varasemad uurimused	7
2. Metoodika.....	10
2.1. Töö eesmärk ja uurimisküsimused	10
2.2. Valimi kirjeldus	11
2.3. Andmekogumismeetodi kirjeldus	12
2.4. Uurimisprotseduur ja andmetöötlus.....	13
3. Tulemused ja arutelu	15
3.1. Õpetamine	16
3.2. Distsipliin	18
3.3. Isikuomadused	19
3.4. Organiseeritus	24
3.5. Töö kitsaskohad ja praktiline väärtus	25
Kokkuvõte	27
Summary.....	28
Autorsuse kinnitus.....	29
Kasutatud kirjandus	30
Lisa 2. Juhend õpilasele	36
Lisa 3. Juhend õpetajale	37
Lisa 4. Näide omaduste kategoriseerimise tabelist	38
Lisa 5. Õpilaste ootused õpetajale, kategooriad ja alakategooriad	39

Sissejuhatus

Leppik (1997) on kirjutanud, et Eesti õpetaja on ainekeskne ning huvitub suhteliselt vähe kasvatusküsimustest, samal ajal kui kasvatusprotsess ise on muutunud. Lisaks aine edastamisele kuulub õpetaja kutsestandardi (Õpetaja kutsestandard V, 2010) järgi õpetaja põhitegevuste hulka ka õpilase arengu igakülgne toetamine ja õpilaste motiveerimine. Krulli (2000) sõnul mõjutab õpimotivatsiooni positiivselt see, kui õpilased tunnevad, et õpetaja nendega suhtleb ja õpilaste vajadustega arvestab. Tulemuslikuma õppetöö kindlustamiseks on õpetajal vaja selgusele jõuda, millised on õpilaste ootused temale. Teades, milliseid isikuomadusi ja oskusi õpilased oluliseks peavad, saab õpetaja oma meetodite valimisel õpilaste vajadustest ja ootustest lähtuda (Krull, 2000). Samuti on varasemad õpetajatöö uurijad (Brophy & Good, 1995; Wang, Haertel, & Walberg, 1993) välja selgitanud, et õpetaja hoiakud on õpilaste õpimotivatsiooniga ja õpitulemustega tihedalt seotud.

Varasemalt on õpetajate ning õpetajakoolituse üliõpilaste arusaama ideaalsest õpetajast väljaspool Eestit põhjalikult uuritud (nt Arnon & Reichel, 2007; Timmering, 2009). Õpilaste ja üliõpilaste seas on uurimusi läbi viinud näiteks Dressel (1978) ning Musgrove ja Taylor (1972). Nendes uurimustes osalejad pidasid kõige olulisemaks seda, et õpetaja õpetaks neid hästi ja juhendaks probleemide lahendamisel. Eestis on ootusi õpetajale uurinud Tiko (2010), kes uuris vanemate ootusi õpetajale ja Urva (2007), kelle eesmärgiks oli välja selgitada kutseharidust omandavate õppijate ootused õpetajale. Uuritav teema on magistratöö autori arvates oluline, sest põhikooliõpilaste seas on ootusi õpetajatele vähe uuritud. Sagedamini uuritakse, milliseid omadusi ja oskusi peavad õpetajatöös olulisteks õpetajakoolituse üliõpilased, lapsevanemad ja töötavad õpetajad.

Käesoleva töö eesmärgiks on selgitada välja, millised on põhikooli õpilaste ootused õpetajale. Lähtuvalt uurimuse eesmärgist sõnastati kaks uurimisküsimust: millised on õpetajatöök vajalikud teadmised, didaktilised oskused ja isikuomadused õpilaste arvates? Mil viisil sõltuvad ootused õpetajatele õpilaste vanusest?

Käesoleva magistratöö puhul on tegemist kvalitatiivse uurimistööga, mis koosneb teoreetilisest ja empiiriliselt osast. Teoreetilises osas esitatakse ülevaade õpetaja rollidest ja ülesannetest, õpetajatöök vajalikest teadmistest, oskustest ja omadustest ning uurimuse seisukohalt olulistest varasematest uurimustest. Empiirilises osas antakse ülevaade uurimuses osalenud kolme üldhariduskooli 5. ja 8. klassi õpilaste ootustest õpetajale.

Teema väärib uurimist, sest tulemusi on võimalik kasutada õpetajakoolituse üliõpilaste tähelepanu juhtimiseks nendele omadustele ja tegevustele, mida antud uurimuses osalejad õpetajatöök vajalikeks pidasid.

1. Õpetaja kompetentsus

1.1. Õpetaja roll ja ülesanded

Õpetajaid peetakse sageli vaid oma aine vahendajaks, kuid sellega õpetaja töö klassis ei piirdu. Leppiku (2008) sõnul peab õpetaja peale aine õpetamise olema pedagoogilis-psühholoogilise protsessi juht tunnis ning aine omandamine toimub selle protsessi käigus lähtuvalt iga õpilase individuaalsusest. Oma töös peab õpetaja seega lisaks klassikollektiivi eripärale arvestama iga õpilasega ning kasutama erinevaid rolle, mis aitavad tal tööülesannetega toime tulla.

Õpetaja kutsestandardi (Õpetaja kutsestandard V, 2010) kohaselt jagunevad õpetaja põhilised ülesanded kaheksaks suureks valdkonnaks. Õpetaja planeerib ja juhib õppeprotsessi, juhendab õpilasi, toetab õppijate arengut ja motivatsiooni, analüüsib ja hindab õppeprotsessi ning annab tagasisidet õpilastele, kaasab õpilasi eesmärkide ja õppesisu kavandamisse ning toetab õppijaid õpi- ja sotsiaalsete oskuste omandamisel.

Õpetaja ülesandeid on sõnastatud teisteski õpetajatööd kirjeldavates dokumentides. Sarnaselt õpetaja kutsestandardile kuuluvad 2010. aasta põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 37 lõige 1 järgi õpetaja peamiste ülesannete hulka õpilase arengu ja toimetuleku jälgimine koolis, õppe kohandamine lähtuvalt õpilase vajadustest ning sobivate õppemeetodite valimine ja individuaalsete õpivajaduste välja selgitamine (Põhikooli ja gümnaasiumi..., 2010).

Õpetajatööks ei piisa vaid teadmisest, millised on põhilised ülesanded õppe- ja kasvatustöö korraldamisel. Mikk (s.a) on kirjutanud, et õpetaja peab õpilaste arengu toetamiseks igas aspektis olema samuti teadlik oma rollide valikust. Kasutades õpetamisel erinevaid rolle, näitab õpetaja oma käitumisega õpilastele eeskuju - õpilased võtavad õpetajalt üle tõekspidamisi, töökust, käitumist. See on kooskõlas ka Brophy (2004) õpetaja rollide liigitusega, kes jagas rollid lähtuvalt õpetamisfunktsioonidest neljaks:

- 1) õpetaja kui juhendaja – õpetaja juhendab õpilasi esitades infot, demonstreerides oskusi, viib läbi tunde ja erinevaid tegevusi ning vaatab üle ülesandeid;
- 2) õpetaja kui klassi juht – õpetaja võtab ette tegevusi, luues ja säilitades õppetööd soodustavat keskkonda: kehtestab reegleid, hoiab tähelepanu õppimisel ja hoolitseb füüsilise klassikeskkonna eest;
- 3) õpetaja kui distsiplineerija – õpetaja kutsub õpilase käitumises esile muutusi, kui õpilase tegevus ei ole vastavuses õpetaja ootustega (eriti tundi segav käitumine);
- 4) õpetaja kui õpilaste sotsialiseerija – õpetaja mõjutab oma tegevusega õpilaste isiklikke või sotsiaalseid hoiakuid, uskumusi, ootusi, käitumist. Sotsialiseerimine toimub nii

klassi kui rühma tasandil ning individuaalselt (näiteks nõustamine, käitumise modifitseerimine).

Õpetaja peab erinevaid rolle kasutades lähtuma oma tööülesannetest, kuid sealjuures peaks ta veel arvestama õpilaste ootustega. Good ja Brophy (1995) on kirjutanud, et õpetaja edukus sõltub oluliselt sellest, kuidas õpetaja käitub vastavalt õpilaste ootustele. Õpilaste ideaalse õpetaja mudel kujuneb nende kogemuste tagajärjel, olenedes sealjuures ka õpilase kultuurilisest taustast.

Õpetajatöö ei seisne järelikult vaid õpilaste ainealases juhendamises, õpetaja kui õppe- ja kasvatustöö korraldaja vajab samuti põhjalikke teadmisi oma rollidest ja ülesannetest. Rollide ja tööülesannete täitmiseks aga peab õpetajal olema hulk teadmisi, oskusi ja isikuomadusi. Järgnevas peatükis antakse õpetajatööks vajalikest teadmistest, oskustest ja omadustest põhjalikum ülevaade.

1.2. Õpetajale vajalikud ainealased teadmised, didaktilised oskused ja isikuomadused

Õpetamiseks on kahtlemata vaja põhjalikke ainealaseid teadmisi ning oskusi, kuidas neid teadmisi õppetundides edukalt rakendada. Samuti peab õpetaja sealjuures alati arvestama õpilasrühma individuaalse eripäraga. Õpetajate koolituse raamnõuete (Õpetajate koolituse raamnõuded, 2000) kohaselt peab õpetaja oma ainevaldkonnas pädev olema, seega peavad tal olema põhjalikud ainealased teadmised. Lisaks sellele peavad tal olema teadmised teistest ainetest, et loimida õpetatavat ainet teistega. Samuti on oma aine õpetamiseks vajalikud põhjalikud teadmised riiklikust õppekavast ja selle rakendamise võimalustest. Oluline on, et õpetaja peab hariduse edenemisel ainealase pädevuse säilitamiseks ennast pidevalt täiendama ja olema kursis professionaalset arengut toetavate materjalidega.

Õpetaja vajab samuti teadmisi sellest, kuidas õpilased õpivad. Õpetaja kutsestandardis (Õpetaja kutsestandard V, 2010) on ainealaste teadmiste kõrval muuhulgas sõnastatud järgmised õpetajatööks vajalikud teadmised: teadmised pedagoogikast ja psühholoogiast, kasvatusteaduste ja kasvatusfilosoofia põhitõdedest ja suundumustest ning teadmised aktiveeriva ja arendava õpikeskkonna kujundamise põhimõtetest. Lisaks neile peab õpetaja õpilase arengu toetamiseks teadma, kuidas seostada õppeaineid ümbritseva keskkonnaga.

Krull (2000) kirjutab, et ainealaste teadmiste kõrval on tähtsad ka pedagoogikaalased teadmised – üldised teadmised kasvatuse põhimõtetest ja eesmärkidest, hariduskorraldusest ja pedagoogika uurimismeetoditest ning kasvatuse ajaloost ja teadmised didaktikast. Ainealaste teadmiste ja didaktiliste oskuste vajalikkust on samuti rõhutanud Corrigan ja Haberman (1990), kelle sõnul iseloomustavad professionaalset õpetajat sarnaselt iga eriala esindajaga

tema teadmiste ja oskuste hulk.

Krull (2000) järgi vastab didaktika ehk õpetamisteadus küsimustele, mida ja kuidas õpetada, käsitleb õppesisu ja -meetodite küsimusi. Didaktilisi oskusi vajab õpetaja sobivate õppemeetodite valimiseks õppesisu edastamisel. Õpetaja peab tundi ette valmistades arvestama probleemidega, mis võivad ette tulla. Klassis toimuvad sündmused ei ole kogu ulatuses prognoositavad ning õpetajal tuleb sageli reageerida kiiresti muutuvatele ja üheaegselt toimuvatele sündmustele. Seetõttu ei saa klassis toimuvat õppetööd lõplikult detailideni planeerida ka piisava ettevalmistusaja olemasolul ega allutada täielikult mõnele teoreetilisele mudelile. Harilikult tuleb õpetajatel leppida meetodiliste lahendustega, mis kindlustavad konkreetsetes oludes parima tulemuse enamiku õpilaste õpetamisel (Krull, 2000).

Oma tööd ette planeerides peab õpetaja lähtuma konkreetsetest õpilasrühmadest. Edukas õpetajatöö eeldab seega õpilaste tundmaõppimist, selleks on aga vaja õpilastega suhelda. Õpetajal peavad olema teadmised, kuidas saavutada õpilastega kontakti ning seda ka hoida. Krips (2010) on kirjutanud, et hea õpetaja teadmised, hoiakud ja suhtlemisoskused moodustavad terviku. Õpetaja peab õpilastega suheldes teadvustama, et õpilased erinevad oma väärtuste, vajaduste ning hoiakute poolest ja mõtlevad erinevalt. Õpetaja peaks veel teadma, kuidas lahendada konflikte, samuti peab ta eduka suhtlemise eesmärgil vaatlema, kuidas õpilased käituvad grupis ja millised protsessid õpilasgruppides toimuvad.

Õpetajatöökaks vajalikud suhtlemisoskused on Krips (2010) jaganud järgnevalt: esinemisoskus, oskus saavutada ja hoida psühholoogilist kontakti, oskus konfliktidega toime tulla (neid lahendada ja vahendada), oskus kuulata, oskus veenda, oskus oma emotsioone reguleerida ja teise emotsioone tagasi peegeldada ning oskus ennast kehtestada. Edukaks tööks peab õpetaja erinevaid suhtlemistehnikaid valdama ning vajadusel neid rakendada oskama.

Suhtlemisoskused on seega õpetajatöös olulised, kuid edukaks õpetamiseks ainealastest teadmistest, didaktilistest oskustest ja suhtlemisoskustest siiski ei piisa. Õpetaja vajab veel isikuomadusi, mis aitavad tal oma rollidega toime tulla. Krull (2000) kirjutab, et üldised isikuomadused, mis õpetajal kindlasti peavad olema, sarnanevad nende joontega, mis ühe inimese teistele meeldivaks muudavad. Need on: sõbralikkus, rõõmsameelsus, siirus, oma tunnete valitsemise võime ja teised heale vaimsele tervisele ja emotsionaalsele kohanemisvõimele viitavad omadused.

Lisaks sellele, et isikuomadused aitavad õpetajal erinevate rollidega hakkama saada, on õpetaja oma käitumisega õpilastele eeskujuks. Ta peab olema teadlik sellest, mida ta oma

käitumisega õpilastele edastab. Õpetaja peab oskama ennast analüüsida ning vajadusel isikuomadusi arendama. Õpetaja kutsestandardi (Õpetaja kutsestandard V, 2010) kohaselt on õpetajatööks olulised omadused kõlbelisus, algatusvõime, pingetaluvus, empaatiavõime. Veel peab õpetaja olema emotsionaalselt stabiilne ja koostöö- ning suhtlemisaldis, tolerantne, vastutustundlik ning järjekindel oma töös.

Õpetajatööks vajalikke teadmisi ja oskusi on palju, erinevates allikates on neid mitmeti klassifitseeritud (Musgrove & Taylor, 1972, Dressel, 1978, Timmering, 2009), kuid enamasti jagunevad need ainealasteks teadmisteks, didaktilisteks oskusteks ja isikuomadusteks (Arnon & Reichel, 2007). Oluline on see, et eespool kirjeldatud oskused ja omadused on üksteisega tihedalt seotud. Näiteks on õpetajal teadmiste edastamiseks vaja teatud isikuomadusi, samuti peab ta teadma, kuidas kasutada erinevaid meetodeid ja kuidas õpilastega edukalt suhelda. Järgnevas peatükis antakse ülevaade varasematest õpetajatööks vajalikke teadmisi, omadusi ja oskusi välja selgitavatest uurimustest.

1.3. Varasemad uurimused

Õpilaste ootusi õpetajale on uuritud mitmete aastakümnete vältel erinevates riikides. Lisas 1 on esitatud kokkuvõtlik ülevaade uurimustest, mille eesmärgiks on välja selgitada õpetajatööks vajalikud omadused.

Uurimused (nt Collarbone & Farrar, 1993, Good & Brophy, 1995) on näidanud, et õpilased hindavad head õpetamist. Good ja Brophy (1995) tegid kokkuvõtte uurimustest, mille põhjal nad jõudsid järeldusele, et õpetaja omadused mõjutavad õpilaste õpitulemusi.

Õpilaste ootusi õpetajale on uurinud Musgrove ja Taylor (1972), kes oma uurimuses palusid ligi 1400 õpilasel kirjutada essee teemal „Hea õpetaja ja halb õpetaja“, milles õpilased kirjutasid õpetajatööks vajalikest omadustest. Musgrove ja Taylor mõtsid oma uurimuses ka õpilaste poolt oodatud õpetajate omaduste esinemissagedust ning nende uurimisest selgus, et ligi 40 protsenti õpilastest ootavad õpetajalt enam õpetamisega seotud omadusi ning ebaolulisemateks pidasid õpilased isikuomadusi. Uurimuse tulemusena moodustasid õpilaste hinnangu alusel järgmised kategooriad:

- Õpetamine (õpetaja julgustab, selgitab õpitavat ja on abivalmis, tunneb hästi oma ainet, annab huvitavaid tunde, annab tunnis piisavalt aega õpiülesannete lahendamiseks ja hindab regulaarselt).
- Distipliin (õpetaja on range, hoiab klassis korda, on õiglane, kiidab, kui õpilased hästi käituvad ja kaasa töötavad ning tal ei ole lemmikõpilasi).

- Isikuomadused (rõõmsameelsus, heatujulisus, hea välimus ja riietus, viisakus, kannatlikkus, mõistvus, lahkus, kaastundlikkus, huumorimeel, sõbralikkus).
- Organiseeritus (klassi korrashoid, ettevalmistus tundideks, õppimiseks vajalike vahendite olemasolu, teadmine, kust leida vajalikku infot, võimekus organiseerida erinevaid tegevusi klassiruumis).

Uurimuses osalenud pidasid tähtsaks õpetaja tegevuse eesmärgistamist, mis võimaldab esitada õppematerjali selgelt ja loogilises järjestuses. Vastupidiselt Musgrove ja Taylori (1972) uurimusele on teistes õpilaste hinnanguid õpetaja töö kvaliteedi ja omaduste kohta uurinud töödes järeldatud, et kõige olulisemad on õpetaja isikuomadused. Näiteks Blisheni uurimuses (1969, viidatud Hitchcock ja Hughes, 1995 j) on nendeks omadusteks arusaamine ja kannatlikkus, võime osutada tähelepanu õpilastele, tagasihoidlikkus, viisakus, informeeritus ja lihtsus, osalus õpilaste tegevuses, võime saavutada vanematega head kontakti, täpsus, õpilaste väärtustamine ja tähtsustamine, soojus ning arusaamine, et õpilased ei ole alati valmis õppima.

Dresseli (1978) viis uurimuse läbi õpilaste ja üliõpilaste seas. Uurimuses osalejad pidasid isikuomadustest olulisemaks õpetaja akadeemilist asjatundlikkust. Samuti ootasid uurimuses osalejad, et õppejõud oleks võimeline organiseerima õppetööd, esitaks materjali selgelt ja oskaks nendega suhelda.

Kui eelnevates uurimustest uuriti seda, milline on uuritavate arvates hea õpetaja, siis Strickland (1998, viidatud Foote, Vermette, Wisniewski, Aganello, & Pagano, 2000 j) viis läbi uurimuse, mille eesmärgiks oli välja selgitada halva õpetaja omadused. Stricklandi järgi iseloomustab halba õpetajat see, et tal ei ole piisavalt ainealaseid teadmisi, ta käitub ebaprofessionaalselt ning ei oska lahendada distsipliiniprobleeme. Samuti ei oska halb õpetaja diagnoosida õpilaste õpiraskusi, peale selle ei keskendu ta püstitatud eesmärkidele või puuduvad tal need üldse.

Ootusi õpetajatele on uuritud samuti lapsevanemate seas. Eestis viis Tiko (2010) läbi uurimuse, millest selgus, et vanemad ootavad õpetajalt eelkõige tähelepanelikkust, lapsesõbralikkust, hoolivust, nõudlikkust ja järjekindlust õppima õpetamisel.

Õpetajatöök vajalikke omadusi on lisaks õpilastele uuritud õpetajakoolituse üliõpilaste ja õpetajate seas. Good ja Brophy (1995) tegid kokkuvõtte õpetajatöök vajalikke oskusi ja omadusi uurinud töödest, mille valimisse kuulusid õpetajad ja õpetajakoolituse üliõpilased. Oma ülevaates keskendusid nad õpetajale kui õpilaste sotsialiseerijale. Uurimuses osalejad ootasid õpetajalt samm-sammulist juhendamist, jaotatud ajas õppimise võimalust ja kindlat klassi juhtimist (näiteks erinevate tegevuste läbiviimist, head ettevalmistust, ühtlast

tempot, järjepidevat aruandekohustust, selgust abistamisel). Edukaks õppetööks pidasid uuritavad vajalikuks veel õpetajapoolset rõhuasetust ainealastele teadmiste ning õppimiseks soodsate võimaluste loomist, et kindlustada õpitava sisu omandamine. Uut materjali esitades oli õpilaste jaoks oluline, et see oleks struktureeritud ja integreeritud varem õpituga ning õpetaja peaks seda esitades olema entusiastlik (Good & Brophy, 1995).

Uurimuse tulemusena määratlesid Good ja Brophy (1995) üldised omadused, mida uuritavad pidasid õpilase ühiskonnaliikmeks kujundamisel tähtsaks. Nendeks omadusteks olid rõõmsameelsus, sõbralikkus, emotsionaalne küpsus ja siirus. Lisaks sellele selgus, et õpetaja peaks vaenulikkust, ärevust ja süütunnet vältides nautima õpilastega suhtlemist. Uurimustes osalejad pidasid samuti oluliseks, et õpetaja oleks oma käitumisega õpilastele autoriteetseks eeskujuks (Good & Brophy, 1995).

Timmeringi (2009) uurimuses osalenud õpetajakoolituse üliõpilased ja õpetajad pidasid teadmistest ja oskustest olulisemaks õpetaja isikuomadusi. Wallsi, Nardi, von Mindeni ja Hoffmani uurimuses (2002) osalenud õpetajakoolituse üliõpilased ja õpetajad pidasid aga kõige olulisemateks õpetaja oskusi, eriti õpetamisoskust ja oskust õpilasi motiveerida. Nad võrdlesid oma uurimuses edukate ja ebaedukate õpetajate omadusi. Tulemused jagati viide käitumuslikku kategooriasse, milleks olid: emotsionaalne keskkond, õpetamisoskus, motivatsioon, õpilase osalus ning reeglid ja hinded. Osalejad kirjeldasid, mida nende enda halvimal ja parimal õpetajal tegid. Eesmärgiks oli juhtida õpetajakoolituse üliõpilaste tähelepanu sellele, kuidas mõtlevad ja tegutsevad kogunud õpetajad, et leida tasakaal teadmiste ja praktika vahel.

Üliõpilasi, kellest mõned töötasid juba õpetajana, uurisid Arnon ja Reichel (2007). Nende eesmärgiks oli välja selgitada, millised omadused on uuritavate arvates ideaalsel õpetajal. Uurimuse tulemusena moodustasid kaks suurt kategooriat: isikuomadused ja didaktilised ning ainealased teadmised. Selgus, et üliõpilased, kellel oli õpetamiskogemus, hindasid mõlemat kategooriat võrdselt vajalikuks. Need aga, kes polnud veel õpetajana töötanud, leidsid, et isikuomadused on olulisemad kui teadmised didaktikast ja õpetatavast aineist.

Erinevalt eespool olevatest uurimustest järelsus Urva (2007) uurimusest, et õpilaste ootused õpetajatele on eelkõige seotud suhtlemisoskustega. Kutsekeskhariduse õppijate ootustest selgus, et kõige olulisem on õpetaja oskus ainet arusaadavalt seletada, keskhariduse tasemel õppijate jaoks oli esmatähtis õpetaja ainealane kompetentsus.

Käsitletud uurimustest oli kõige laiahaardelisema valimiga Foote et al. (2000) uurimus. Selle uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas iseloomustavad halba õpetajat

õppealajuhatajad, õpetajad, lapsevanemad ja õpilased ning milliseid tegevusi peaks õpetaja vältima. Foote et al. (2000) uurimuses iseloomustatakse halba õpetajat lähtuvalt tema tegevustest: ta väldib õpilasi ja nendepoolseid kommentaare ning kurdab pidevalt. Veel riietub ta ebaprofessionaalselt ja on halva keelekasutusega. Halb õpetaja ei valmistu alati tunniks, tema ainealased teadmised on puudulikud ning ta ei ole huvitatud oma aine laiemast uurimisest. Halb õpetaja ei kasuta uusi meetodeid, ta eelistab pidada loenguid. Lisaks sellele ei tunne ta kirge oma aine vastu ning ei pea tähtaegadest ja lubadustest kinni. Halva õpetaja omadusteks peetakse Foote et al. (2000) uurimuses lisaks veel õpetaja enesekehtestamise võimetust ja õpilaste peale karjumist.

Varasemates uurimustes on õpetajatööks vajalikke omadusi uuritud nii õpilaste, õpetajakoolituse üliõpilaste, õpetajate, õppealajuhatajate kui ka lapsevanemate seas. Uurimuste tulemused ja õpetajale vajalikud omadused erinevad üksteisest, kuid enamik uuritavatest on õpetaja isikuomadusi pidanud ainealaste teadmiste ja didaktiliste oskuste kõrval sama oluliseks. Mõnes uurimuses (nt Blishen, 1969; Timmering, 2009) hindasid uurimuses osalejad isikuomadusi tähtsamateks kui teadmisi ja oskusi. Enamik uurimustes osalenud õpetajatest pidas enamasti kõige olulisemaks õpetamise ja õpilaste motiveerimise oskust.

Bradshaw (2010) läbi viidud laste heaolu uuring Euroopa Liidus näitas, et kuigi Eesti koolides õppivad õpilased on hariduslikult Euroopa Liidu riikide seas teisel kohal, on nad subjektiivse heaolu poolest alles kahekümnendad. Teades, et õpilaste heaolu koolis mõjutab oluliselt õpetaja, huvitab käesoleva uurimuse autorit, mis on see, mida õpilased õpetajalt ootavad - millised on põhikooli õpilaste ootused õpetajale. Sellest tulenevalt otsustas uurija kolmes üldhariduskoolis õpilaste ootuste väljaselgitamiseks läbi viia uurimuse. Ülevaade uurimuse metoodikast ja tulemustest on esitatud järgnevates peatükkides.

2. Metoodika

2.1. Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Läbitöötatud teoreetilisele materjalile toetudes on käesoleva uurimuse eesmärgiks välja selgitada, millised on põhikooli 5. ja 8. klassi õpilaste ootused õpetajale. Lähtuvalt uurimuse eesmärgist sõnastati järgmised uurimisküsimused:

- Millised on õpetajatööks vajalikud teadmised, didaktilised oskused ja isikuomadused õpilaste arvates?
- Mil viisil sõltuvad ootused õpetajatele õpilaste vanusest?

2.2. Valimi kirjeldus

Käesoleva uurimuse valimi moodustamisel kombineeriti mugavusvalimi ja kriteeriumivalimi põhimõtteid. Osalejad valiti välja uurija isiklikke kontakte kasutades ja tuttavate emakeeleõpetajatega suheldes. Uurimuses osalejate määratlemise aluseks oli õpilaste õppimine üldhariduskooli 5. ja 8. klassis. 5. klass valiti seetõttu, et õpilased ei õpi enam vaid ühe õpetajaga, neid õpetavad aineõpetajad ning seetõttu on neil kogemused erinevate õpetajatega. 8. klass otsustati uurimusse kaasata nende pikemaajalisema koolikogemuse tõttu. Teiseks oluliseks põhjuseks oli see, et enamik neist on jõudnud murdeikka. Krull (2000) on kirjutanud, et sel perioodil muutuvad sõbrad õpilase jaoks perekonnast ja õpetajatest tähtsamaks. Seetõttu leidis autor, et nende ootusi õpetajatele on huvitav uurida ning seejärel vaadelda, mil viisil need erinevad uurimuses osalenud 5. klassi õpilaste ootustest õpetajatele.

Üheks kriteeriumiks valimi moodustamisel oli veel poiste ja tüdrukute võrdne osalemine uurimuses. Uurimuses osalenud õpilaste õppeedukust, käitumist ega hoolsust valimi moodustamisel ei arvestatud. Uurimuse seisukohalt olid olulised andmed vaid õpilase sugu, klass ja vanus.

Uurimuses osales kokku 113 Eesti üldhariduskooli põhikooli II ja III kooliastme õpilast. 5. klassis õppivate õpilaste keskmiseks vanuseks oli 11 aastat, 8. klassis käivate õpilaste keskmine vanus oli 14. Uurimuses osalenutest 61 olid poisid (25 viiendast ja 36 kaheksandast klassist), 52 tüdrukud (21 viiendast ja 31 kaheksandast klassist). Uurimuses osalejate arvuline jaotus on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Uurimuses osalenud õpilaste jagunemine

	Sugu	5. klass	8. klass
A kool	Poisid	0	6
	Tüdrukud	0	8
B kool	Poisid	16	10
	Tüdrukud	7	11
C kool	Poisid	9	20
	Tüdrukud	14	12
	Kokku	46	67

2.3. Andmekogumismeetodi kirjeldus

Andmete kogumiseks kasutati uurimuses esseed, mis lähtuvalt eesmärgist sobis põhikooli õpilaste ootuste väljaselgitamiseks. Esseevormi kasutades tulevad Ilves (2006) kohaselt esile kirjutajate isiklikud kogemused. See võimaldab uurida, millisena uuritavad teemasid näevad ja kuidas nad tegelikkust konstrueerivad. Samuti on sel viisil võimalik uurida, milliseid tähendusi uuritavad tegevustele ja nähtustele omistavad ning millised on nende isiklikud kogemused seoses uuritava teemaga. Samas on uuritavad kirjutades vabad, nad kirjutavad vaid sellest, mis nende jaoks teemaga seoses oluline on.

Eelnevalt läbitöötatud teoreetilise kirjanduse põhjal sõnastati uurimuse eesmärk ja sellest lähtuvalt koostati essee juhend õpilastele. Õpilase juhendis otsustati sõna „essee“ asemel kasutada väljendit „kirjand“, sest põhikooliõpilastele on viimane mõiste arusaadavam. Essee teemaks oli: „Milline on minu arvates hea õpetaja?“. Õpilastele anti ette juhend (lisa 2), samuti koostati juhend õpetajatele (lisa 3), milles selgitati põhjalikumalt uurimuse eesmärki ning reeglistikku uurimuse läbiviimiseks klassis.

Pärast esialgsete juhendite koostamist viidi A kooli 8. klassis läbi pilootuuring. Õpetajale selgitati eelnevalt uurimuse eesmärki ning pärast essee kirjutamist arutleti emakeeleõpetajaga juhendi põhjalikkuse üle. Pilootuuringu tulemustest ja läbiviimisest saadud kogemuse põhjal otsustati juhendeid mitte muuta ning uurimus viidi läbi veel kahe kooli õpilaste seas. Hilisemal andmete analüüsimisel kasutati ka pilootuuringu raames kirjutatud esseesid.

Uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada, millised on põhikooli õpilaste ootused õpetajale. Uurija on teadlik, et ühelt poolt uurimisinstrumendiga „hea õpetaja“ kirjeldusele suunamine ning töö pealkirjas sisalduv „ootused õpetajale“ võib olla lugejas ebakõla tekitav. Samas on autor veendunud, et õpilastele „hea õpetaja“ väljendi ette andmine suunas õpilasi selgemalt mõtlema, mida õpetajalt oodatakse. Ka varasemad uurimused on uurinud eelkõige hea õpetaja omadusi ja head õpetamist. Autor kaalus ka sõna „hea“ kasutamist töö pealkirjas, kuid otsustas sellest loobuda, sest autorile teadaolevalt puuduvad üheselt mõistetavad hea ja halva õpetaja määratlemise kriteeriumid. Lisaks näitasid käesoleva uurimuse tulemused, et õpilased ei kirjutanud alati vaid ootustest „heale õpetajale“ vaid tõid selle kõrval sisse ka selle, millist õpetajat ja millist õpetamist nad ei oota.

2.4. Uurimisprotseduur ja andmetöötlus

Uurimuse empiiriline osa viidi läbi september 2011 - detsember 2011. Pärast varasemate samateemaliste uurimuste läbitöötamist koostati esialgne essee juhend, mida kasutati A koolis pilootuurimuse läbiviimiseks.

Töö koostaja saatis isiklikke kontakte kasutades essee juhendi kahe kooli emakeeleõpetajale. Kõigepealt anti juhendid B kooli emakeeleõpetajale, valmis esseed laekusid sealt ümbrikus nädala pärast. C koolis viis uurimuse läbi emakeeleõpetaja, kellele saadeti juhendid meili teel. Uurimuses osalejate esseed saatis õpetaja uurijale postiga. Uurimuses osalenud klassidest esitasid essee kõik õpilased, koos pilootuuringu esseedega laekus kokku 113 kirjatööd. A kooli 8. klassiga viidi uurimus läbi pilootuurimusena, paralleelklasside olemasolul otsustas emakeeleõpetaja, millisele klassile ülesande annab. A koolis ja C kooli 5. klassis paralleelklasse ei olnud, B koolis valis emakeeleõpetaja klassid, keda ta ise õpetab ning C koolis kirjutasid essee mõlemad 8. klassid.

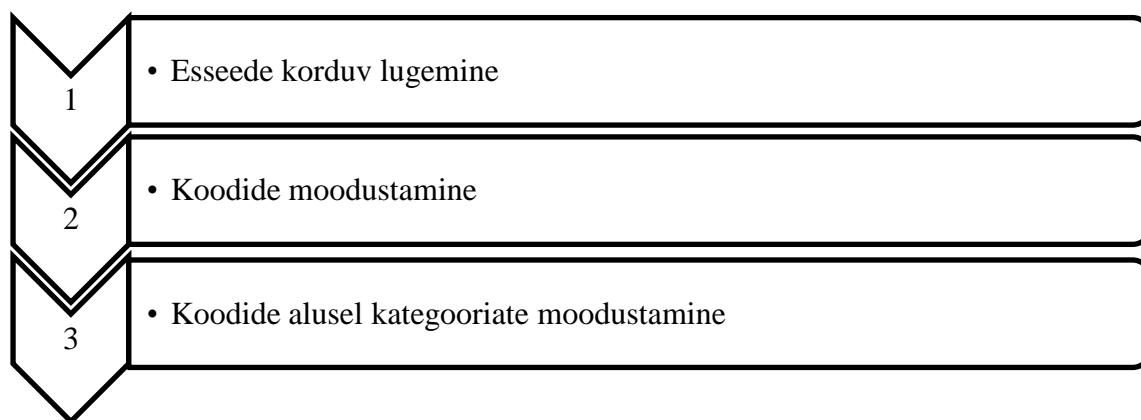
Õpilastele antud juhendis oli lähtuvalt konfidentsiaalsusest rõhutatud seda, et kirjandit ei loe õpilaste õpetajad, vaid ainult uurija. Essee kirjutamiseks anti õpilastele aega 40 minutit (viis minutit ainetunnist kulus juhendi ettelugemiseks) ja essee kirjutamine oli vabatahtlik. Õpilaste vanematelt küsiti nõusolekut õpilase uurimuses osalemiseks, sest kõik uuritavad olid alaealised. Lapsevanemaid teavitati eelnevalt ülesandest eKooli kaudu, et vanemad oleksid teadlikud lapse osalemisest uurimuses ja saaksid vajadusel uurijalt küsida täpsustavaid küsimusi või keelduda õpilase uurimuses osalemiseks loa andmisest. Ükski lapsevanem uurijaga kontakti ei võtnud, samuti ei keeldunud keegi uurimuses osalemisest. Õpilaste anonüümsus tagati sellega, et isikuandmetest paluti neil esitada vaid uurimuse seisukohalt olulised andmed: klass, sugu ja vanus.

Konfidentsiaalsuse tagamise eesmärgil eemaldas uurija koolide nimedest asukohale viitava sõna ja koolitüübi nimetuse ning kasutas uurimuses osalenud koolide nimede asemel pseudonüüme. Koolid nimetati järgnevalt: A-kool, B-kool ja C-kool.

5. ja 8. klassi õpilaste esseed eristamiseks loodi koodisüsteem. Esimeseks koodi osaks oli essee laekumise järjekorranumber (1-113). Teise osa koodist moodustas klass (numbrid 5 ja 8), kolmanda sugu (sugu tähistati järgnevalt: number ühega märgiti meessoost isikud, number kahega naissoost uuritavad) ning viimase osaga märgiti kooli numbrit. Number ühega tähistati A kooli, number kahega B kooli ning number kolmeaga C kooli.

Andmetöötlus ning tulemuste ja arutelu kirjutamine toimus ajavahemikus jaanuar 2012 – mai 2012.

Käesolevas magistritöös analüüsiti andmeid etappidena, mis on kujutatud joonisel 1.

Joonis 1. Andmeanalüüsi sooritamise etapid.

Empiirilise uurimuse käigus kogutud andmeid analüüsiti kvalitatiivselt. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2005) kirjutavad, et kvalitatiivne uurimus on terviklik andmete kogumine loomulikus olukorras. Andmete kogumisel kasutatakse kvalitatiivseid meetodeid ja analüüsimisel induktiivset analüüsi. Samuti kujuneb uurimuse kava uurimise käigus ja igat juhtumit käsitletakse ainulaadsena ning sellest lähtudes tõlgendatakse ka andmeid. Hsieh ja Shannon (2005, viidatud Laherand, 2008 j) eristavad kolme tüüpi kvalitatiivset sisuanalüüsi: tavapärast, suunatud ja summeerivat. Lähtuvalt kogutud andmete kirjeldavast iseloomust valis uurimuse autor tavapärase sisuanalüüsi, mille käigus moodustuvad kategooriad induktiivsel kodeerimisel.

Empiirilise uurimuse käigus kogutud andmete töötlemist alustati uuritavate esseedest teemade otsimisega. Mitmekordsel lugemisel jooniti õpilaste kirjandites alla omadused ja oskused, mida õpilased õpetajatööks vajalikuks pidasid – mida õpilased õpetajalt ootasid. Seega kirjutati uuritavate esseedest välja õpetaja omadused, mis õpilaste arvates õpetajatööks vajalikud on ning kanti teemakoodidena tabelisse (lisa 4).

Nagu väidab Ezzy (2002, viidatud Ilves, 2006 j), on uurija eesmärgiks üles ehitada süstemaatiline selgitus uuritust. Koodide arendamisel ja määratlemisel kasutatakse pidevat võrdlemist, et välja tuua sarnasusi ja erinevusi, see võimaldab andmeid grupeerida ja eristada. Tõlgendades uuritavate arvamusi õpetajatööks vajalike omaduste kohta moodustasid koodide korduval lugemisel suuremad, sisuliselt sarnaseid koode hõlmavad kategooriad, mis kanti samuti tabelisse (lisa 4). Parema visuaalse ülevaate saamiseks tähistati kategooriad erinevate värvidega. Kodeerimise tulemusena moodustunud suuremateks kategooriateks olid

õpetamine, distsipliin, isikuomadused, organiseeritus ja õpetajatööks vajalikud suhtlemisoskused.

Lisas 4 esitatud tabeli viimases veerus on toodud esile tekstinäited õpilaste esseedest, mida on vähesel määral toimetatud (parandatud on õigekirjavead), kuid samas on need õpilaste sõnakasutuse näitamiseks võimalikult originaalilähedaselt esitatud.

Reliaablust suurendati teiste uurijate kaasamisega esseeanalüüsimisel ja kodeerimisel. Koos loeti õpilaste poolt kirja pandud omadusi ning arvestades nende konteksti koondati omadused suurematesse kategooriatesse. Uurija kaalus omaduste esinemissageduse määramiseks kvantitatiivse sisuanalüüsi võimalusi, kuid arutledes teiste uurijatega sellest loobuti, võimaldamaks uurijal kvalitatiivse analüüsiga põhjalikumalt tegeleda.

Uurimuse alguses oli üheks ideeks eristada ning omavahel võrrelda linnas ja linnast väljaspool asetsevate koolide õpilaste arvamusi, kuid sellest mõttest loobuti pärast essee lugemist, sest uurija leidis, et uuritavate elukoht ei ole uurimuse seisukohalt oluline kriteerium.

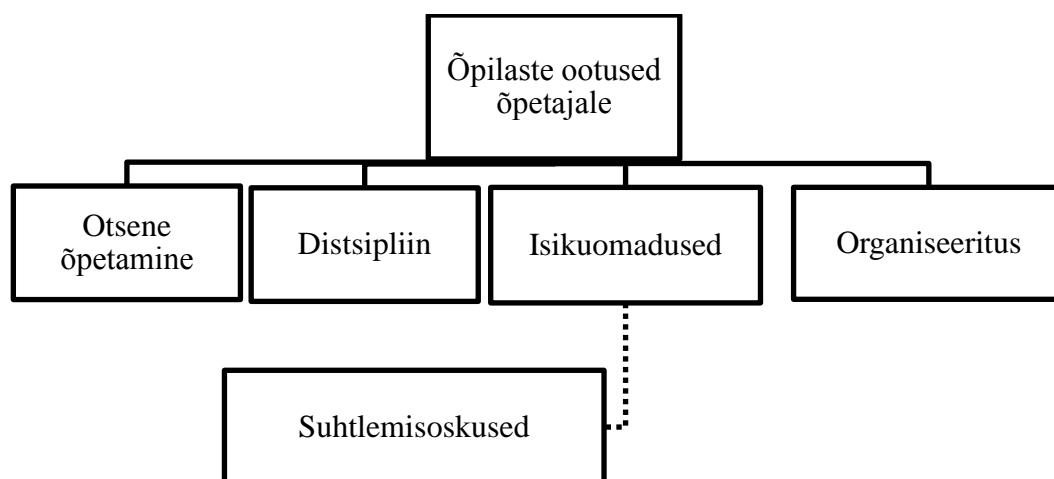
Tulemused ja arutelu esitatakse ühe peatükina, mis võimaldab tulemuste esitamisel kohe nende üle arutleda. Samuti on see levinud viis kvalitatiivses uurimustes tulemuste ja arutelu esitamiseks. Järgnevalt esitatakse tulemused lähtuvalt kvalitatiivse sisuanalüüsi käigus tekkinud kategooriatest.

3. Tulemused ja arutelu

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada, millised on põhikooli õpilaste ootused õpetajale ning millised teadmised, oskused ja omadused on õpetajatööks vajalikud. Lisaks sellele seati üheks eesmärgiks uurida, mil viisil sõltuvad ootused õpetajatele õpilaste vanusest.

„Hea õpetaja on loodud õpetajaks“ – nii kirjutab oma essees B kooli 5. klassi õpilane. Uuritavad õpilased nimetasid palju erinevaid hea õpetaja omadusi. Sellest võib järeldada, et põhikooliõpilased teavad oma ootusi õpetajatele ning oskavad seda ka sõnastada.

Käesolevas uurimuses koostati tulemuste süsteemseks esitamiseks joonis (vt joonis 2), millel on graafiliselt esitatud viis suuremat kategooriat, mis andmete analüüsimisel eristusid. Põhjalikum ülevaade õpetajatööks vajalikest omadustest on esitatud lisas 5. Suhtlemisoskuste kategooria on joonisel märgitud punktiirjoonega seetõttu, et need oskused on osa isikuomadustest, kuid uuritavad pidasid suhtlemisoskusi väga olulisteks, seetõttu moodustas uurija neist eraldi kategooria.

Joonis 2. Andmeanalüüsil eristunud kategooriad

3.1. Õpetamine

Ainealased teadmised. Käesolevas uurimuses osalejad pidasid teadmisi väga olulisteks, peaaegu igas essees oli mainitud, et õpetaja peaks olema tark ja haritud, lisaks sellele peaks õpetaja tundma peale oma aine ka teisi aineid. Mõned õpilased rõhutasid samuti õpetaja enesetäiendamise vajalikkust:

„Õpetaja peab olema ka ise valmis õppima, kui seda vaja on“ (20.5.2.2).

Õpetaja vajab edukaks tööks põhjalikke ainealaseid teadmisi. Õpetajate koolituse raamnõuete (Õpetajate koolituse raamnõuded, 2000) kohaselt peab õpetaja olema ainealaselt pädev. Samuti on õpetajatööks vajalikke ainealaseid teadmisi oluliseks peetud õpetaja kutsestandardis (Õpetaja kutsestandard V, 2010). Varasemates õpetajatööks vajaminevaid teadmisi, oskusi ja omadusi uurivates töödes on osalejad esile toonud, et ainealased teadmised on õpetajatööks tähtsad. Näiteks viis Strickland (1998, viidatud Foote et al., 2000 j) läbi uurimuse, mille tulemusena selgus, et õpetajatööks on vajalik akadeemiline asjatundlikkus. Samale järeldusele jõudsid ka Arnon ja Reichel (2007), kelle uurimuse tulemusena eristusid ühe õpetajatööks vajaliku omadusena ainealased teadmised.

Didaktilised oskused. Oma aine õpetamisel ei ole oluline vaid sisu, sest õpetaja peab oskama ainet seletada arusaadavalt ning olema oma töös põhjalik. Sealjuures on tähtis, et õpetaja ei võtaks uut teemat enne, kui eelmine selge on. Mitmel juhul tegi uurimuses osalenud õpilastele muret see, et õpetaja ei ole piisavalt põhjalik või siis ei oska kõigile arusaadavalt teemat seletada. Õpilased tõid välja, et ootavad õpetajalt uue materjali põhjalikku selgitamist. Õpetaja peaks uuritavate arvates rohkem tähelepanu pöörama oma sõnakasutusele ning vajadusel sõnastama õpikus olevat teksti oma sõnadega ümber.

„Hea õpetaja peab õpilasele selgeks tegema hästi ja kui õpilane aru ei saanud, siis peab õpetaja talle uuesti selgitama, mitte ütleva: „loe raamatust, seal on kõik kirjas!““ (88.8.1.3);

„Mõni õpetaja ei õpeta üldse. Ta ütleb lihtsalt, et täna võtame uue teema. Siis ütleb õpetaja, et teeme nüüd vihikud lahti ja hakkame tegema“ (113.5.2.3).

Põhjalikkust õpetamisel on peetud oluliseks omaduseks ka varasemates uurimustes, näiteks töid Musgrove'i ja Tayloriga (1972) uurimuses osalenud õpilased esile, et õpetaja peab õpetamisel palju selgitama ja andma täpseid juhiseid, mida ta õpilastelt ootab. Seda peeti koguni õpetaja ainealastest teadmistest olulisemaks. Selgust materjali esitamisel on pidanud oluliseks veel Dresseli (1978) ja Urva (2007) uurimustes osalejad, kes pidasid tähtsaks, et õpetaja arusaadavalt seletaks. Seega ei piisa õpetajatööks ainealastest teadmistest, lisaks sellele vajab õpetaja mitmeid oskusi õppesisu kvaliteetseks edastamiseks.

Õpetaja kutsestandardi (Õpetaja kutsestandard V, 2010) kohaselt peab õpetaja õpetatavat ainet täielikult valdama ja oskama sõltuvalt õpilaste tasemest ja õpiolukorrast sobivat tegutsemismudelit valida. Käesoleva uurimuse tulemustest selgus, et õpilased ootavad õpetajalt õpihuvi alal hoidmiseks meetodite varieerimist ja ainetundide mitmekesistamist. Paljud õpilased määratlesid täpselt, milliseid meetodeid nad eelistavad. Kaheksanda klassi õpilased ootavad õpetajalt eelkõige lugude jutustamist, katsete läbiviimist klassis ja rühmatööde korraldamist. Samuti on nende jaoks oluline, et õpetaja otsiks lisamaterjali. Õpilaste arvates ei piisa vaid õpikust ja töövihikust, sageli on neis materjalist aru saamiseks ja teoreetiliste teadmiste rakendamiseks liiga vähe ülesandeid. Samamoodi on enne kontrolltöid vaja kordamiseks lisaülesandeid. Viienda klassi õpilaste jaoks on hea õpetaja selline, kes korraldab mängu ja võistlusi ning annab õpilastele rohkem loovust nõudvaid ülesandeid.

Nii kaheksanda kui ka viienda klassi õpilased ootavad lisaks eespool loetletud tegevustele huvitavaid teemasid ja muid põnevaid tegevusi, mida täpsemalt ei kirjeldatud. Õpilased töid välja, millised tegevused on nende arvates igavad, näiteks:

„...kes ei tee igavaid asju ja ei tee lastele liiga ehk ei anna pakse igavaid raamatuid“ (29.5.2.2).

Huvitavate tundide andmist on peetud õpetajatööks vajalikuks ka varasemates uurimustes. Õpetaja oskust vaheldusrikkalt õpetada pidasid tähtsaks ka Urva (2007) ning Musgrove'i ja Tayloriga (1972) uurimuses osalejad. Foote et al. (2000) on kirjeldanud halva õpetaja omadusi, üheks neist oli uute meetodite kasutamise vältimine. Erinevaid meetodeid kasutav õpetaja teeb oma tunnid seega õpilaste jaoks huvitavaks ning võib tõsta sellega õpilaste õpimotivatsiooni.

Lisaks õpetamisele ja juhendamisele õppetunnis pidasid uuritavad vajalikuks õpetaja tööle keskendumist ja pühendumist huviringide juhtimisel. Huviringide valik on koolides lai ja paljud õpilased osalevaid neis meelsasti, seetõttu on kindlasti oluline, et nad sealt midagi õpiks.

„Hea õpetaja on see, kes teeb peale tunde ka huviringe. Ta peaks ka seal kõiki õpetama ja juhendama. Mitte, et ta arvaks, et see on huviring ja kõik teevad seal, mis tahavad“ (80.8.2.3).

Huviringides osalemise eelduseks on süvendatud huvi mingi tegevuse suhtes, seega vajavad seal osalevad õpilased ka süvendatud teadmisi ja oskusi. Õpilaste arvates on juhendaja kompetentsus sealjuures sama tähtis kui õpetaja ainealased teadmised õppetundides.

Käesolevast uurimusest selgus, et õpilased peavad õpetaja ainealaseid teadmisi ja didaktilisi oskusi oluliseks. Õpilastel on kindlad veendumused, et õpetaja peaks materjali esitamisel olema põhjalik ja selgitama arusaadavalt. Samuti ootavad uurimuses osalenud õpilased õpetajalt erinevate meetodite kasutamist õppetundide huvitavamaks ja vaheldusrikkamaks muutmisel.

3.2. Distsipliin

Distsipliin on kindlaksmääratud kord, millele kooliõpilased alluvad. Krull (2000) kirjutab, et distsipliin koolis tagab õppimise klassiruumis, õppimisoskuste kujunemise ja õpilaste üldise sotsiaalse arengu. Õppedistsipliin klassis oleneb nii õpilaste eripärast, nende käitumisest rühmana kui ka õpetaja isikuomadustest.

Käesolevas uurimuses osalejate arvates on hea õpetaja selline, kes suudab korda luua ning hoida igas klassis. Nad tõid esile, et õpetaja peaks klassis kehtestama reeglid ja tagama tunnis korra. Oma esseedes kirjeldasid õpilased seoses distsipliiniga mitmeid juhtumeid, millal nad tundsid, et õpetaja on neid ebaõiglaselt karistanud. See näitab, et õpetajatel on vahel raskusi distsipliini hoidmisega. Uurimuses osalenud õpilased ootavad, et õpetaja oleks korra kehtestamisel õiglane ning ei karistaks õpilasi põhjuseeta.

„Kuri on õpetaja siis, kui ei näegi, mis juhtus ja hakkab ilmaasjata pahandama“ (32.5.1.2);

„Ükskord pahandas õpetaja, peaaegu terve tunni pahandas ja ma ei saanud midagi uut teada. Pärast seda hakkasin ma natuke õpetajaid kartma“ (34.5.2.2).

Enamik kaheksanda klassi õpilastest ootavad õpetajalt tunnis korra hoidmist. Samuti arvasid uuritavad, et õpetaja peaks korrarikkujad tunnist kõrvaldama. Viienda klassi õpilased

ootavad õpetajalt kindlate reeglite sõnastamist, mida kõik õpilased peavad järgima. Uuritavad ootavad niisiis õpetajalt koolis korra tagamist ja korrarikkumisteta õppetundide kulgemise kindlustamist. Lisaks ootavad õpilased, et õpetaja ei oleks reeglite kehtestamisel liiga nõudlik.

„Minu arvates on hea õpetaja see kes ei karju laste peale ega ei nõua neilt üleliigseid asju mida üks laps ei ole võimeline tegema“ (108.5.2.3).

Distsipliini hoidmise võime on õpetajatöös väga oluline, sest klassiruumis, kus valitseb kaos, ei ole võimalik õppida ega õpetada. Varasemates õpetaja omadusi käsitletavates uurimustes on distsipliini tagamise võimet klassis peetud samuti tähtsaks omaduseks. Näiteks selgus Musgrove'i ja Taylори (1972) ning Stricklandi (1998, viidatud Foote et al., 2000 j) uurimuse tulemusena, et võime hoida distsipliini on õpilaste arvates õpetajatöös vajalik.

Sarnaselt käesolevas uurimuses osalejatega on Goodi ja Brophy (1995) ning Urva (2007) uurimustes osalejad distsipliini tagamisel oluliseks pidanud õpetaja paindlikkust ja õpilaste võrdset kohtlemist reeglite kehtestamisel. Uurimuses osalenud õpilaste arvates peab õpetaja seega olema õiglane ja paindlik, aga normaalse õppetöö tagamiseks klassis siiski piisavalt nõudlik.

3.3. Isikuomadused

Peale ainealaste teadmiste ning didaktiliste oskuste ja suutlikkuse klassis distsipliini tagada on õpetajatöös vajalikud teatud isikuomadused. Varasemates uurimustes (nt Arnon & Reichel, 2007; Blishen, 1969 ja Musgrove & Taylor, 1972) on õpetajatöös vajalikke omadusi kategoriseerides esile toodud isikuomaduste olulisus õpetajatöös. Käesolevas uurimuses osalenud õpilased tõid samuti välja isikuomaduste olulisuse ning vajalikkuse õppimisele kaasa aitamisel, uuritavad pidasid isikuomadusi õpetajatöös kõige olulisemateks.

Heatujulisus, sõbralikkus ja rõõmsameelsus. Õpetaja heatujulisust, sõbralikkust ja rõõmsameelsust ootasid nii kaheksanda kui ka viienda klassi õpilased. Õpilased nimetasid, et kui õpetaja on heatujuline, muutub suhtlemine temaga lihtsamaks ja see maandab omakorda võimalikke õppimisega seonduvaid pingeid. Õpilased ootavad seega, et õpetaja oleks koolis heatujuline ning ei näitaks oma muresid välja:

„Peaks tulema kooli hea tujuga, mõtted peaks olema vaid koolil ja õpilastel“ (3.8.2.1).

Sarnaselt Musgrove'i ja Taylори (1972) uuritavatega pidasid käesolevas uurimuses osalenud õpilased isikuomadustest kõige olulisemateks õpetaja rõõmsameelsust, heatujulisust ja sõbralikkust. Samale tulemusele jõudsid Tiko (2010) lapsevanemate seas läbi viidud uurimuses osalejad. Üheks võimalikuks seletuseks nende isikuomaduste tähtsustamisele võib

olla see, et õpetaja rõõmsameelsus, heatujulisus ja sõbralikkus tagavad klassiruumis õppimist soodustava õhkkonna.

Leebus ja mõistvus. Viienda klassi õpilaste jaoks olid rõõmsameelsuse ja sõbralikkuse kõrval olulisteks omadusteks õpetaja leebus ja mõistvus. Leebet õpetajat kirjeldati esseedes isikuna, kes ei karju õpilaste ja ei ole õpetajana kuri.

„Mul jäid üks kord asjad koju ja siis ta patsutas mu õla peale ja ütles: „Pole hullu!““ (24.5.2.2)

„Õpilast võib sellega (pragamisega) väga lihtsalt kahjustada. Näiteks tal võivad tekkida närvi probleemid, ta hakkab kartma ja võib selle läbi lausa hulluks minna“ (42.8.2.2).

Good ja Brophy (1995) on märkinud, et õpetaja peaks oma töös vältima vaenulikkust. Samale järeldusele jõudis Strickland (1998, viidatud Foote et al., 2000 j), kelle uurimuses osalenud õpilaste arvates on üheks halva õpetaja omaduseks ebaprofessionaalne käitumisviis. Mõned käesolevas uurimuses osalenud õpilased kirjeldasid, kuidas õpetaja ägestumine võib pärssida õppetööd.

„Ta ei tohiks karjuda ega sõimata, kui õpilane aru ei saa“ (60.8.2.3)

Hoolivus. Eelmistest veidi vähem toodi esseedes esile hoolivust, uuritavate arvates on hooliv õpetaja õpilastega arvestav, üldiselt kaastundlik ja empaatiline. Hoolivuse kirjeldamine isikuomadusena eristus selgelt kaheksanda klassi õpilaste töödes. Õpilased kirjutasid, et ootavad õpetajalt nende murede märkamist ning üldist mõistmist. Oma õpilastest hooliv õpetaja on õpilaste kirjelduste kohaselt tundide läbiviimisel õpilaskeskne ning tähelepanelik.

„Mul on viimasel ajal selgeks saanud, et õpetaja on nagu ema eest. Ta kuulab alati mure ära ja kui ta saab, siis aitab. Hoolivus on alati õpetajas pluss“ (57.8.2.2).

Arvestavus. Lisaks õpilastest hoolimisele peaks hea õpetaja oma õpilaste soovide ja ootustega arvestama. Peaaegu kõik uurimuses osalenud õpilased kirjutasid esseedes, kuivõrd nad hindavad õpilastega arvestavat õpetajat. Näiteks ootavad uurimuses osalenud õpilased õpetajalt kodutöö andmisel arvestamist sellega, et tema aine ei ole ainus, mida õppima peab. Samuti nimetati mitmetel kordadel nii 8. kui ka 5. klassi õpilaste kirjutistes, et koduste ülesannete andmisel võiks õpetaja mõelda ka ülesannete otstarbekusele ja sellele, kas ja kuidas õpitavast õpilastele edaspidi kasu on.

„Hea õpetaja võiks kergemaid töid teha, kuna sealt jääb meelde kõik, aga kui on mingis võõrkeele aines pähe õppida 17 pikka lauset, pole see normaalne, kuna need on võib-olla 2 päeva meeles“ (82.8.1.3).

Lisaks ülesannete otstarbekusele ja kasulikkusele toodi esseedes välja ka ülesannete jõukohasuse teema. Õpetaja peaks õpilaste arvates arvestama õpilaste võimekusega, andes neile jõukohaseid ülesandeid nii tundides kui ka koduse töödena.

„Hea õpetaja peaks jätma vahepeal (mitte iga kord) õppida, aga midagi sellist, mis oleks jõukohane“ (66.8.2.3);

„Hea õpetaja peaks arvestama õpilaste võimekusega. Mõni õpilane on tark, mõni loll. Lollile peaks tegema natukese lihtsama töö kui targale“ (90.8.1.3).

Krull (2000) on kirjutanud, et eduelamus innustab õpilasi ning tõstab õpilaste õpimotivatsiooni. Seetõttu peaks igale õpilasele andma võimetekohaseid ülesandeid - selliseid, mis võimaldavad igal õpilasel edu kogeda.

Abivalmidus. Uurimuses osalenud õpilased ootavad õpetajalt ülesannete lahendamisel abi isegi siis, kui antud ülesanded on võimetekohased. Aeg-ajalt vajavad õpilased ülesannete juhendite täiendavat selgitamist või siis lahenduse viivaid näiteid. Abivalmidust ootasid kõik, nii kaheksanda kui ka viienda klassi õpilased. Abivalmiduse all kirjeldasid uuritavad eelkõige seda, et õpetaja abistab neid ülesannete lahendamisel. Õpilased ootavad õpetajalt abistamist terve kooliaja vältel, mitte ainult üksikute õppetundide raames. Samuti ootavad õpilased abivalmis õpetajalt tähelepanelikkust. Õpetaja peaks uurimuses osalenud õpilaste sõnul enne uue osa õppimist kontrollima, kas kõikidel õpilastel on eelnev materjal selge. Näiteks kirjutas üks viienda klassi õpilane järgmiselt:

„Kui õpetaja võtab uue teema peaks ta olema veendunud, et kõigil on eelmine teema selge ja kas kõik saavad uuest osast aru“ (93.5.2.3).

Kuigi õpilased ootavad õpetajalt abi koolitöös, ei piirdu see siiski vaid ülesannete lahendamisega. Sõltuvalt õpilaste ja õpetajate omavahelistest suhetest võivad õpilased abi oodata teistegi probleemide lahendamisel, olgu nendeks siis õpilaste omavahelised konfliktid või siis õpetajate ning õpilaste vahelised arusaamatused. Õpilased ootavad õpetajalt lahendusi probleemidele, nõuandeid ning abi:

“Õpetaja aitab alati hädast välja” (85.8.1.3).

Musgrove'i ja Taylori (1972) uuritavad ootasid ka õpetajalt abivalmidust, kuid ainult seoses aine õpetamisega. Selle põhjuseks võib eelkõige pidada seda, et uue õpetamise paradigma raames on õpilaste ja õpetajate omavaheline suhtlemine muutunud avatumaks.

Füüsilised omadused. Uurimuses osalenud õpilased pidasid oluliseks õpetaja isikuomaduste kirjeldamise kõrval oma esseedes kirjutada ka ootustest hea õpetaja välimusele. Toodi esile, et enda eest hoolitseva õpetajaga on meeldivam suhelda ning teda kuulatakse tunnis seetõttu paremini. Viienda klassi õpilaste esseedest eristus selgelt õpilaste

ootus õpetaja üldise sarmikuse osas, õpilased pidasid õpetaja riiete puhtusest olulisemaks õpetaja üldist veetlust. Kaheksanda klassi õpilased kirjeldasid ootusi õpetaja välimusele eelkõige seoses puhtuse ja korrektsusega riietumisel:

„Võiks olla leebe ja kena näoga, et talle ei oleks halb silma vaadata“ (36.5.1.2);

„Hea õpetaja hoolitseb ka enda välimuse eest. Näiteks käib korrektselt riides ja peseb hommikuti hambaid või vähemalt närib nätsu, sest tõesti, halb hingeõhk pole tore asi“ (71.8.2.2);

„Õpetaja ei tohiks kanda liiga rääbakil riideid ega ihu paljastavaid riideid“ (73.8.1.3).

Kirjeldatud tulemused on kooskõlas Musgrove'i ja Tayloriga (1972) uurimusega, milles osalenud õpilased pidasid õpetaja välimust ja head riietumisstiili väga olulisteks. Foote et al. (2000) on samuti hea õpetaja omadusena märkinud õpetajatööks sobivat riietumist.

Õpilaste esseedes kirjeldati ja põhjendati ka õpilaste ootusi õpetajate vanuse ja soo suhtes. Kirjutades õpetajatööks vajalikest suhtlemisoskustest pidasid õpilased neid aspekte oluliseks. Nii arvasid õpilased, et vanemad õpetajad on kogenud ja laia silmaringiga, seetõttu räägivad nad rohkem enda elust ja oskavad tuua huvitavaid näiteid.

„Head õpetajad on vanemad. Mulle väga ei meeldi noored õpetajad, kes veel hästi õpetada ei oska. Nad ei suuda õpilastele kõike nii hästi seletada ja õpilased võivad kiiresti huvi kaotada“ (31.5.2.2).

Noort õpetajat eelistavate kaheksanda klassi õpilaste esseedes leidis vastupidiseid arvamusi. Ühe võimaliku seletusena näeb uurija seda, et teismeliseikka jõudnud õpilastel on lihtsam suhelda nooremate õpetajatega, kes on ka ise hiljuti kooli lõpetanud ja mõistavad õpilasi seetõttu paremini.

Eeskujulikkus. Uurimuses osalejad pidasid lisaks õpetaja välimusele ning selle eest hoolitsemisele oluliseks õpetaja üldist eeskujulikkust käitumisel. Kaheksanda klassi õpilaste jaoks seisnes see peamiselt õpetaja käitumises õppetundides, viienda klassi õpilased tõid eelnevalt nimetatule lisaks välja veel eeskujulikkuse korraliku käekirjaga kirjutamisel.

Krull (2000) on nimetanud, et õpetaja peab demonstreerima õpilastele erinevates olukordades käitumist, sobivat verbaalset eneseväljendusviisi vastavalt suhtlussituatsioonile ja endast hea mulje jätmist. Samuti jälgendavad õpilased neid õpetaja isikuomadusi, mis ta õpilaste jaoks meeldivaks teevad.

Motiveeritus. Teadmine, et õpilased õpetaja eeskujul käituvad, võib kasuks tulla õpimotivatsiooni tõstmisel. Brophy (2004) on õpimotivatsiooni kirjeldanud kui konstruktsiooni, mis selgitab eesmärgipärast käitumist. Taoline kindlasuunaline käitumisviis

eeldab mitmeid isikuomadusi, seetõttu on õpetaja motiveerimisoskus paigutatud isikuomaduste hulka. Samuti annab õpetaja ise pidevalt juurde õppides õpilastele eeskujulikeks õppeks, kujundades sel viisil õpilaste väärtushinnanguid ja üldist ellusuhtumist. Ligi kolmandik uurimuses osalenud viienda klassi õpilastest tõigi esile õpetaja motiveeritust ja enese tööalase täiendamise olulisust.

„Õpetaja peab olema ka ise valmis õppima, kui seda vaja on“ (20.5.2.2)

Musgrove'i ja Taylori (1972) uurimuse kohaselt pidasid õpilased õpetaja omadust õpilasi motiveerida kõige olulisemaks. Õpetajat kirjeldati kui isikut, kes julgustab õpilasi koolis hoolsasti õppima. Motiveeritust on tähtsustanud ka Foote et al. (2000), kes oma uurimuses väidab, et halb õpetaja ei ole oma ainet huvitatud.

Suhtlemisoskused. Edukaks õpetajatööks ei piisa vaid eespool nimetatud isikuomadustest. Õpetamine kui protsess eeldab õpilaste ja õpetajate omavahelist suhtlust, seetõttu on õpetajatööks vajalikud erinevad suhtlemisoskused. Kuigi suhtlemisoskused on õpitavad, kuuluvad need siiski isikuomaduste alla.

Uurimuses osalenud kaheksanda klassi õpilased pidasid õpetaja suhtlemisoskusi viiendas klassis õppivatest lastest olulisemaks. Sealjuures ootab suurem osa neist, et õpetaja oskaks suhelda nii õpilaste, kolleegide kui ka lapsevanematega. Viienda klassi õpilased kirjutasid esseedes erinevate suhtlemisoskustega seonduvast mõnevõrra vähem, tuues siiski välja kehtestamis- ja kuulamisoskuse vajalikkuse õpetajatöös. Kaheksanda klassi õpilased seevastu nimetasid kõiki suhtlemisoskusi, kõige rohkem neist tähtsustasid nad kuulamisoskust ning konfliktide lahendamise oskust.

„Hea õpetaja sekkub, kui näeb vägivalda“ (65.8.1.3);

„Ta peaks kuulama õpilaste muresid, koduseid probleeme“ (59.8.2.3).

Suur osa viienda klassi õpilastest ootab õpetajalt enese kehtestamisoskust ja sealjuures selget väljendusoskust - tal peab olema hea diktsioon. Õpilaste jaoks on õpetajast arusaamine tähtis. Õpilased ootasid õpetajalt veel võrdlemisi tugevat häält, et teda oleks ka tagumistesse pingiridadesse kuulda.

Sarnaselt käesolevas uurimuses osalenud õpilastega on Goodi ja Brophy (1995) uurimuses osalejad ühe õpetajatööks vajaliku omadusena märkinud selgust materjali esitamisel. Samuti on Foote et al. (2000) uurimuse tulemusena välja selgitanud, et halb õpetaja ei selgita piisavalt ja karjub sageli õpilaste peale.

Kaheksanda klassi õpilastel seevastu on õpetaja suhtlemisoskustele üsna kõrged nõudmised. Sageli ei piisa õpilaste arvates ainult sellest, et õpetaja nende mured ära kuulaks. Mitmes essees oli märgitud probleemide lahendamise oskust ning suhtlemisel silmsideme

hoidmise olulisust. Samuti võiks õpetaja osata end õpilase olukorda panna, olla diskreetne ja usaldusväärne.

Kuigi uuritavad pidasid tähtsaks seda, et õpetaja suhtleks nendega tunnis ja laseks neil kaasa rääkida, toodi näiteid ka selle kohta, kuidas õpetaja suhtlemine väljaspool õppetunde nende jaoks oluline on. Lisaks tunnis suhtlemisele ootavad õpilased võimalusi rääkida õpetajaga ka vahetundides teemadel, mis ei ole otseselt õppetööga seotud. Sealjuures on uuritavate jaoks oluline, et nad saaksid õpetajat usaldada.

„Mulle meeldib väga enda arvamust avaldada tunnis. Nii süvenen ma rohkem õppetöösse“ (77.8.2.3);

„Hea õpetaja on see ka kes ei kutsu sind endaga rääkima klassi ette, vaid räägib sinuga näiteks vahetunnis kui keegi ei kuule. Õpetaja vastu tekib usaldus ning sa võid talle rääkida kõigest mille vastu sul mure on“ (100.5.2.3).

Õpetaja kutsestandardi kohaselt ei peeta õpetajat vaid oma aine edastajaks, vaid inimeseks, kellel on peale õpetamise veel teisi rolle (Õpetaja kutsestandard V, 2010). Isikuomadused toetavad õpetajat tema rollides, need on eelduseks heaks õpetajaks saamisel ja olemisel. Õpetajad võiksid oma tööd analüüsides isikuomadustele rohkem tähelepanu pöörata ning vajadusel neid arendada. Rogers (1961) on kirjutanud, et inimese iseloom on kujundatav, seega on õpetajal alati võimalik ennast muuta ning puuduvaid omadusi arendada.

3.4. Organiseeritus

Tunniks ettevalmistus. Lisaks isikuomadustele pidasid uuritavad õpetajatöös oluliseks organiseeritust. Uurimuses osalenud õpilased ootavad õpetajalt alati tunniks ette valmistumist ning tundide planeerimist, lisaks peaks õpetajal tunnis vajaminevad vahendid kaasas olema. Õpilased ootavad õpetajalt järjepidevat töötamist, õpetaja peab õpilaste arvates alati teadma, mida viimati õpiti.

„Alati on tunni alguses see teema, et mida me eelmises tunnis võtsime ja jääb mulje, nagu õpetaja poleks üldse tunniks ette valmistunud“ (43.8.2.2).

Sarnaselt Dresseli (1987) uurimusele on Foote et al. (2000) õpetajatööks vajalikke omadusi uurides välja selgitanud tunniks ettevalmistumise olulisuse. Samuti on tundide ettevalmistamise vajalikkuses veendunud Musgrove ja Taylor (1972), kes on oma uurimuses esile toonud, et tunniks hästi ette valmistunud õpetajal on alati olemas kõik tunniks vajalik, sealhulgas ka vahendid, mida vajadusel õpilastele kasutada anda. See tagab sujuva töö ja aitab vältida liigset aja kulumist õppetunni vältel.

Informeeritus. Informeeritus on samuti osa õpetaja organiseeritusest. Uurimuses osalenud õpilaste arvates peaks klassijuhataja suutma hoolitseda selle eest, et õpilased saaksid vajalikku infot koolis toimuvatest üritustest. Õpilased peavad olema teadlikud sisekorraeeskirjast, muutustest tunniplaanides ning kogu neid puudutavast informatsioonist. Mitmed uurimuses osalejad, sealhulgas eelkõige viienda klassi õpilased ootavad sarnaselt Blisheni (1969) uurimuses osalenutega, et õpetaja oleks kursis koolis toimuvaga ning informeeriks vajadusel neid.

„Hea õpetaja annab teada infot“ (17.5.2.2)

Õppekäikude organiseerimine. Uurimuses osalenud õpilased ootavalt õpetajalt aktiivsust ka koolivälises tegevuses. Kaheksanda ja viienda klassi õpilased ootavad õpetajalt erinevate õppekäikude organiseerimist. Sageli ei olnud õpilased aga täpsustanud, kuhu nad minna soovivad.

„Õpetaja peaks käima ka väljaspool kooli õpilastega kusagil“ (4.8.2.1).

Sarnaselt tundide ettevalmistusega eeldab õppekäikude korraldamine planeerimist ning eesmärkide seadmist. Õpetaja peaks koolivälistes tegevustes olema samamoodi organiseeritud nagu õppetunniks ette valmistades.

Seega on õpilaste arvates hea õpetaja selline, kes on alati tunniks ettevalmistunud, lisaks sellele on tal olemas vajalikud vahendid nii enda kui ka õpilaste tarbeks. Uurimuses osalenud õpilased ootavad, et õpetaja oleks teadlik koolis toimuvatest üritustest ja informeeriks vajadusel õpilasi. Erinevalt varasematest uurimustest ootavad käesolevas uurimuses osalejad õpetajalt erinevate õppekäikude, näiteks matkade ja ekskursioonide organiseerimist ning tegevuste põhjalikku etteplaneerimist.

3.5. Töö kitsaskohad ja praktiline väärtus

Käesoleva magistritöö juures on mitmeid kitsaskohti, mis tulenesid eelkõige uurija vähestest kvalitatiivsete andmete töötlemise oskusest ja empiirilise uurimuse käigus kogutud materjali hulgast. Üheks piiranguks on ebapiisav andmetöötlus, mis osutus ajaliselt mahukamaks, kui uurija algselt ette oskas näha. Ühelt poolt põhjustas seda magistrandi vähene kogemus kvalitatiivsete andmete analüüsimisel, teisalt võib piiranguks lugeda ka seda, et empiirilise uurimuse käigus kogutud andmeid oleks võinud ka kvantitatiivselt töödelda. See oleks võimaldanud sisukamat andmeanalüüsi ja täpsemat ülevaadet õpilaste ootuste esinemissagedusest, samuti 5. ja 8. klassi õpilaste ootuste selgemat võrdlemist.

Andmete analüüsimisel ei osanud uurimuse autor ette arvestada õpilaste ebatäpse sõnastusega ootuste esitamisel. Sageli ei põhjendatud ega selgitatud oma väiteid, mis

raskendas märksõnade kodeerimist ja kategoriseerimist. Selle tõttu tekkis andmeanalüüsi käigus raskusi vähekonkreetsete ja ebaselgete väljendite andmetöötusel. Autor on teadlik, et kvalitatiivsel andmeanalüüsil suurendatakse reliaablust teiste uurijate kaasamisega.

Käesolevas uurimuses kasutati seda andmete kodeerimisel mitmel korral, kuid vaatamata sellele oleks kvalitatiivset andmetöötlust käsitletava kirjanduse põhjalikum läbitöötamine andmete analüüsimist lihtsustanud. Edasiste samateemaliste uurimuste läbiviimine eeldab põhjalikumalt eeltööd nii teemakohase kirjandusega tutvumisel kui ka andmetöötuse harjutamisel ja rakendamisel.

Vaatamata nimetatud piirangutele peab autor töö väärtuseks selgete õpetajatööks vajalike omaduste klassifikatsioonide väljatoomist ja teemakohase kirjanduse süstemaatilist esitamist. Kokkuvõtlikud joonised ja tabelid annavad ülevaate õpilaste ootustest õpetajatele ja võimaldavad uurimuse tulemusena moodustatud kategooriaid sobivuse korral kasutada edaspidistes uurimustes. Samuti on selle uurimuse tulemusi aluseks võttes võimalik koostada ankeet suuremaks kvantitatiivseks uurimuseks, et välja selgitada, millised on Eesti põhikooliõpilaste üldised ootused õpetajatele.

Uurimuses osalenud õpilaste kirjatööde analüüsist selgus, et õpetaja vajab oma tööks õpilaste arvates palju erinevaid teadmisi, oskusi ja omadusi, sellest tulenevalt peaks neid õpetajakoolituses veelgi enam tähtsustama. Samuti peaks õpetajate ja õpilaste omavahelise koostöö parendamiseks töötavaid õpetajaid õpilaste ootustest teavitama. See võib aidata õpetajatel mõista eneseanalüüsi vajalikkust ning annab neile võimaluse arendada omadusi ja oskusi, milles võib puudusi olla.

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on põhikooli õpilaste ootused õpetajatele. Töö teoreetilises osas on antud ülevaate õpetaja rollidest ja põhilistest tööülesannetest, õpetajale vajalikest ainealastest teadmistest, didaktilistest oskustest ja isikuomadustest ning varasematest samateemalistest uurimustest. Metoodika peatükis on kirjeldatud uurimuse eesmärgi ja uurimisküsimusi, valimit, andmekogumismeetodit, uurimisprotseduuri ja andmetöötlust.

Uurimuse empiirilises osas koguti kolme üldhariduskooli 5. ja 8. klassi õpilastelt andmeid 113 esseega. Andmeid töödeldi kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades.

Uurimuses osalenud õpilased nimetasid ootusi õpetajale viies suuremas kategoorias: õpetamisoskus, distsipliini hoidmine, isikuomadused, suhtlemisoskused ja organiseerimisvõime.

Õpilaste ootused seoses õpetaja õpetamisoskustega toodi välja ainealaste teadmiste ja didaktiliste oskuste osas. Leiti, et õpetaja peab olema tark ja haritud ning edastama õpitavat materjali huvitavalt. Õppesisu edastamisel pidasid uuritavad oluliseks õpetaja põhjalikkust ja seletamisoskust. Distsipliiniga seondult kirjutavad uuritavad korra tagamisest klassis ja reeglite kehtestamise olulisusest. Samas nimetati, et õpetaja peaks sealjuures olema õiglane ja paindlik ning vältima liigset nõudlikkust. Õpetaja isikuomadustest pidsid uurimuses osalenud õpilased kõige olulisemateks õpetaja rõõmsameelsust, heatujulisust ja sõbralikkust. Eraldi suurema teemana eristus vastajate kirjutistes suhtlemisoskustega seonduv. Sellest kirjutades pidasid uuritavad oluliseks eelkõige õpetaja kuulamisoskust ja konfliktide lahendamise oskust. Samuti nimetati, et õpilased ootavad õpetajalt organiseerimisega seondult ainetundideks ettevalmistust, õppekäikude organiseerimist ja informeeritust koolis toimuvast tervikuna.

Olulisi erinevusi viienda ja kaheksanda klassi õpilaste ootustes õpetajale ei esinenud. Mõnel määral erinesid õpilaste ootused õpetajale didaktiliste oskuste ja isikuomaduste osas.

Autori arvates peaks uurimuse tulemusena välja selgitatud õpetajatööks vajalikke omadusi tutvustama õpetajakoolituse üliõpilastele. Samuti vajaks teema edasist uurimist, et saada tervikpilti Eesti õpilaste ootustest õpetajatele. Järgnevate samateemaliste uurimuste valim võiks olla arvuliselt suurem, andes seeläbi kvantitatiivset andmeanalüüsi kasutades võimaluse üldistamiseks.

Õpilased on erinevad, nii ei ole nende ootused õpetajatelegi ühesugused. Siiski leidis käesolevas uurimuses osalejate seas piisavalt erinevaid arvamusi, mis näitab, et õpetaja peaks oma töös alati lähtuma õpilaste ja klassikollektiivi individuaalsetest iseärasusest.

Summary

Students expectations to teachers on the example on 5th and 8th grade students of three compulsory school

The main objective of current Master's thesis was to identify the expectations of primary school students to teachers. Theoretic part of the thesis gives an overview of teachers roles and main tasks, teachers' subject knowledge, didactic skills, personal qualities and earlier studies about students' expectations and teachers' qualities. The objective and relevant questions, respondents, method of data collection, procedure and data analysis are described in methods chapter of the study.

During empirical part of this study data was collected from three compulsory school 5th and 8th grade students with 113 essays. The data was analyzed using qualitative content analysis.

Results of the study demonstrate, that students expect knowledge, skills and personal qualities from teachers. Respondents noted expectations that divided into five big categories: teaching skills, retaining discipline, personal qualities, communication skills and organization skills.

Students' expectations related to teachers' teaching skills were brought forth with subject knowledge and didactic skills. Respondents found that teacher must be smart and educated and teach interestingly. Related to subject content respondents found that important qualities are comprehensiveness and explanation skills. Related to discipline respondents wrote about validating rules to assure order in classroom. Therewith was noted that teacher should be fair and flexible and avoid excessive exactingness. According to participated students the most important teachers' personal qualities were cheerfulness, good-humoredness and friendliness. Teachers' communication skills were differentiated as one big subject in respondents essays. Respondents found that related to communication skills were foremost important teachers' skill to listen and solving conflicts. Students found as well that related to organization skills they expect preparation of lessons, organization of outings and teacher being informed.

There were no significant differences in 5th and 8th grade students' expectations. In some rate the expectations of respondents differed related to didactic skills and personal qualities (gentleness and understanding, care, physical qualities, exemplary and communication skills).

The author of current Master's thesis thinks that the results identified in the process of this study should be exposit to pedagogics students. Additionally the subject needs further investigation to have consistent overview of students expectations to teachers in Estonia. Following quantitative studies should include more participants and in occasion to make a generalization.

Students are different, so are their expectations to teachers. Also the participations of this study were from three different schools. However, in current study there were enough different opinions among the participants to demonstrate that teacher should always consider students individual crotchets.

Keywords: students expectations, personal qualities, teaching skills, teacher knowledge

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

.....

Jana Roosimägi

Kasutatud kirjandus

- Arnon, S., & Reichel, N. (2007). Who is the ideal teacher? Am I? Similarity and difference in perception of students of education regarding the qualities of a good teacher and of their own qualities as teachers. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 5, 441-464.
- Bradshaw, J. (2010). Social inclusion and child poverty. *Changing Childhood in a Changing Europe: Interdisciplinary Workshop Report*, 2. Retrieved from <http://uefiscdi.gov.ro/Upload/03e20a4b-2b1d-438f-b9b4-11fdeab0367f.pdf>.
- Brophy, J. (2004). *Motivating students to learn*. (2nd ed.) London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Collarbone, P., & Farrar, M. (1993). Induction revisited - a life-time in the profession?. *British Journal of In-Service Education*, 19(1), 23-28.
- Corrigan, D.C., & Haberman, M. (1990). The context of teacher education. In W.R. Houston (Ed.), *Handbook of research on teacher education*, (195-211). New York: Macmillan.
- Dressel, P. L. (1978). Mission, organization and leadership, *Journal of Higher Education*, 58, 101-109.
- Foot, C., Vermette, P., Wisniewski, S., Aganello, A., & Pagano, C. (2000). The characteristics of bad high school teachers reveal avoidable behaviors for new teachers. *Education*, 121, 128-134.
- Good, T., & Brophy, J. (1995). *Contemporary educational psychology*. (5th ed.) New York: Longman.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005) *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Hitchcock, G., & Hughes, D. (1995). *Research and the teacher: a qualitative introduction to school-based research*. (2nd ed). London: Routledge.

- Ilves, K. (2006). *Karistamine – vajalik kasvatusmeetod või vägivald?* Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Krips, H. (2010). *Konfliktidest ja suhtlemisoskustest õpetamisel ning juhtimisel*. Tartu: Atlex.
- Krull, E. (2000). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Leppik, P. (2008). *Õpetajatöö psühholoogilisi probleeme (õpetamine kui looming)*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Mikk, J. (s.a). Õpetaja kutse-eetika alused. Külastatud aadressil <http://raud.ut.ee/~jaanm/OPETAJAKUTSEEETIKA.htm>.
- Musgrove, F., & Taylor, P. H. (1972). Pupils' expectation of teachers. In A. Morrison and D. McIntyre (eds.). *The social psychology of teaching: selected readings* (pp. 171-182). Harmondsworth: Penguin Books.
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: a therapist's view of psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin.
- Tiko, A. (2010). Vanemate ootused õpetajale. *Haridus*, 4, 25-30.
- Timmering, L. (2009). *Teacher quality is Teacher qualities identified by teachers and student teachers in Europe*. Amsterdam University of Applied Sciences. Retrieved from <http://www.kenniscentrumonderwijsopvoeding.hva.nl/content/kenniscentrum/lereneninnovern/publicaties/Masters-thesis-Timmering-def.pdf>.
- Urva, T. (2007). *Õpetaja ja õppija interaktsioonisuhete uuring kutsehariduse näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Walls, R. T., Nardi, A. H., von Minden, A. M., & Hoffman, N. (2002). The characteristics of effective and ineffective teachers. *Teacher Education Quarterly*, 1, 39-48.

Wang, M.C., Haertel, G.D., & Walberg, H.J. (1993). What helps students learn? *Educational leadership*, 4, 74–79.

Õpetaja kutsestandard V (2010). Külastatud aadressil

<http://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10086813/lae>.

Lisa 1. Varasemad uurimused

Tabelis on kajastatud käesoleva uurimuse seisukohalt olulisemad varasemad tööd, esile on toodud uurija nimi, aasta ja töö teema, valim, peamised tulemused ning see, kuidas õpetajale vajalikke omadusi on kategoriseeritud. Uurimused on järjestatud lähtuvalt valimist, kõigepealt on esitatud uurimused, mille valimi moodustasid õpilased ja üliõpilased (Musgrove ja Taylor, 1969; Blishen, 1969; Dressel, 1978 ja Strickland, 1998). Järgnevalt on tabelis kirjutatud uurimustest, mille valimis on lapsevanemad (Tiko, 2010). Brophy ja Good (1995), Timmering (2009) ning Walls, Nardi, von Minden ja Hoffman (2002) uurisid õpetajaid ja õpetajakoolituse üliõpilasi, Arnoni ja Reicheli uurimuses (2007) osalesid üliõpilased, kellest osa töötas ka õpetajana. Urva (2007) uurimuse valimi moodustasid kutsekoolide õpilased ja õpetajad, Foote, Vermette, Wisniewski, Aganello, & Pagano (2000) uurisid aga õppealajuhatajaid, õpetajaid, lapsevanemaid ja õpilasi.

Ülevaade varasematest uurimustest õpetaja omaduste kategoriseerimise ja olulisemate tulemuste kohta.

Uurija nimi, aasta, teema	Valim	Õpetaja omaduste kategoriseerimine	Olulised tulemused
Musgrove ja Taylor (1972) Õpilaste ootused õpetajale	Õpilased	isikuomadused võime hoida distsipliini õpetamine kord ja organiseeritus	Õpilased pidasid kõige olulisemaks õpetaja käitumise juures klassis head ainealast õpetamist ning juhendamist ülesannete lahendamisel.
Blishen (1969) Õpetajatöök vajalikud omadused	Õpilased	arusaamine ja kannatlikkus võime osutada õpilastele tähelepanu tagasihoidlikkus viisakus informeeritus lihtsus osalus õpilaste tegevuses võime saavutada vanematega head kontakti täpsus õpilaste väärtustamine ja tähtsustamine soojus arusaamine, et õpilased ei ole alati valmis õppima	Sellest uurimusest järeldus, et õpilaste arvates on isiksuseomadused kõige tähtsamad.

Dressel (1978) Õpetajatööks vajalikud omadused	Üliõpilased	akadeemiline asjatundlikkus võime organiseerida kursust ja selgus materjali esitamisel suhtlemine õpilasega	Uuritavad pidasid kõige olulisemaks ainealaseid teadmisi.
Strickland (1998) Halb õpetaja	Õpilased	ainealaste teadmiste puudulikkus distsipliiniprobleemid klassis ebaprofessionaalne käitumine suutmatus diagnoosida õpiraskusi metoodikakeskus valedele eesmärkidele keskendumine eesmärkide puudumine	Uurimuse tulemusena sõnastati halvad omadused, mille põhjal järelitati, et õpilase edukus koolis sõltub õpetaja tööst.
Tiko (2010) Vanemate ootused õpetajatele	Lapse- vanemad	inimlikkus lapsesõbralikkus hoolivus nõudlikkus partnerlus (koostöö koduga) tähelepanelikkus eeskujulikkus õiglane suhtumine võrdne kohtlemine laste austamine	Lapsevanemad pidasid kõige olulisemaks õpetaja suhtumist õpilastesse ja soovi teha koostööd koduga.
Good ja Brophy (1995) Üldised omadused	Õpetajad ja õpetaja- koolituse üliõpilased (tegemist on meta- analüüsiga)	sotsiaalne veetus, mis põhineb rõõmsal meelel, sõbralikkusel, emotsionaalsel küpsusel, siirusel jne suhtlemisoskus, sealjuures vaenulikkuse, ärevuse, süütunde vältimine ego tugevus, mis paistab välja enesekindlusest ja lubab õpetajal jääda kriisiolukorras rahulikuks aktiivse kuulamise oskus ilma kaitsepositsiooni võtmiseta konfliktide vältimine kontsentreerumine probleemide lahendamisele teadlikkus oma rollidest ja oskus neid vahetada otsustavus ja kannatlikkus õpilaste aktsepteerimine indiviididena võime määrata kindlad, kuid paindlikud piirid	Uurimusest selgus, et õpilased, keda aktiivselt juhendatakse, saavutavad rohkem kui õpilased, kes töötavad rohkem iseseisvalt.
Timmering (2009) Õpetaja omadused	Õpetaja- koolituse üliõpilased, õpetajad	üldised omadused suhtumine oskused teadmised isikuomadused	Kõige olulisemaks hinnati isikuomadusi.

Walls (2002) Halva ja hea õpetaja omaduste võrdlus	30 kogenud õpetajat, 30 algajat õpetajat ning 30 õpetaja-koolituse üliõpilast	emotsionaalne keskkond õpetamisoskus motivatsioon õpilase osalus reeglid ja hinded	Juhtis õpetajakoolituse üliõpilaste tähelepanu sellele, kuidas mõtlevad ja tegutsevad kogenud õpetajad, et leida tasakaal teadmiste ja praktika vahel.
Arnon ja Reichel (2007) Ideaalne õpetaja	Õpetaja-koolituse üliõpilased (34 neist töötasid õpetajana)	professionaalsed oskused (teadmised didaktikast ja oma ainekst) sobiv isiksus	Üliõpilased, kellel oli õpetamiskogemus, hindasid mõlemat kategooriat võrdselt vajalikuks. Need, kes polnud veel õpetajana töötanud, leidsid, et isikuomadused on olulisemad kui teadmised didaktikast ja õpetatavast ainekst.
Urva (2007) Õppijate rolliootused õpetajale	Kutsekoolide õpilased ja õpetajad	suhtlemine õpilastega (mõistev, tasakaalukas, võrdselt kohtlev, avatud, abistav, kuulav, kindla sõnaga, koostöövalmis) õpetamine (ainet tundev, arusaadavalt seletav, huvi tekitav)	Esmatähtsaks peeti õpetaja suhtlemisoskusi, eelkõige seda, et õpetaja oleks mõistev, tasakaalukas, abistav ja avatud.
Foote, Vermette, Wisniewski, Agnello, Pagano (2000) Halb õpetaja	Õppealajuhatajad, õpetajad, lapsevanemad ja õpilased	õpilaste ja nende poolsete kommentaaride vältimine pidev kurtmine ebaprofessionaalne riietumisstiil halb keelekasutus kultuuritavade vältimine halb õpetaja ei valmistu alati tunniks tema ainealased teadmised on puudulikud ta ei ole huvitatud oma ainekst laiemast uurimisest ta ei tunne kirge oma ainekst vastu eelistab pidada loenguid ei kasuta uusi meetodeid ei pea tähtaegadest ja lubadustest kinni teeb vigu puudusi on halval õpetajal veel distsipliini tagamisel	Õpetaja juures peeti oluliseks õppeprotsessi kaasamist ning õpilaste individuaalse arenguga arvestamist.

Lisa 2. Juhend õpilasele

Klass:

Vanus:

Sugu:

Hea õpilane!

Kirjuta 1-2 lehekülje pikkune kirjand teemal „Milline on minu arvates hea õpetaja?“

Arutle, millised on sinu arvates head õpetajad ja mida Sina õpilasena headelt õpetajatelt ootad. Mõtle, mida hea õpetaja teeb, mida ta oskab ja teab ning milline ta õpetajana on.

Kirjutades ole aus - sinu kirjatükki loeb vaid uurija.

MILLINE ON MINU ARVATES HEA ÕPETAJA?

Lisa 3. Juhend õpetajale

JUHEND ÕPETAJALE

Hea emakeeleõpetaja!

Selgitamaks välja, millised on põhikooli õpilaste ootused õpetajatele, andke palun 5. ja 8. klassi õpilastele õppeülesanne kirjutada 1-2 lehekülje pikkune lühikirjand teemal „Milline on minu arvates hea õpetaja?“ Lühikirjandi kirjutamiseks on aega 40 minutit. Rõhutage kindlasti seda, et lühikirjandit loeb vaid uurija ja seda kasutatakse Tartu Ülikoolis magistriõppe uurimuses. Paluge õpilastel kirjutada ausalt, vajadusel võivad nad õpetajate nimed ära muuta.

Isikuandmetest kirjutavad õpilased kirjanditele vaid klassi, vanuse ja soo. Õpilane ei pea oma tööle peale kirjutama nime.

Kirjandeid õpilastelt kokku kogudes paluge õpilastel need panna kaasas olevasse ümbrikusse, mille seejärel kinni kleebite.

Andmeid kasutatakse vaid uurimuse eesmärgil, kooli, õpetajate ja õpilaste nimesid ei avalikustata. Samuti ei avalikustata ühtegi lühikirjandit tervikuna.

Suur tänu uurimuses osalevatele õpilastele ja vastutulelikule õpetajale!

Jana Roosimägi

Tartu Ülikooli Sotsiaal- ja haridusteaduskonna magistrant

Lisa 4. Näide omaduste kategoriseerimise tabelist

Jrk nr	Õpilase kood (märksõnad)	Üldisemad kategooriad	Näide tekstist
108.	5.2.3 Ei karju Ei ole liiga nõudlik Ei närvitse	Sõbralikkus Õiglus/ arvestavus Rahulikkus	„Minu arvates on hea õpetaja see kes ei karju laste peale ega ei nõua neilt üleliigseid asju mida üks laps ei ole võimeline tegema“
109.	5.1.3 Seletab lahti On lahke Sõbralik Tark	Selgus Lahkus Sõbralikkus Ainealased teadm.	
110.	5.2.3 Aitab Sõbralik Rõõmus Tore Kuri kui vaja Lõbus Naeratab Õiglane Ei lase endale pähe istuda Lahe Naljakas Õpetab hästi Vaimukas	Abivalmidus Sõbralikkus Rõõmsameelsus Sõbralikkus Rangus Huumorimeel Sõbralikkus Õiglus Kehtestavus Sõbralikkus Huumorimeel Did. oskused Huumorimeel	

Lisa 5. Õpilaste ootused õpetajale, kategooriad ja alakategooriad

